

JEAN CARMIGNAC, *La naissance des évangiles synoptiques*. Deuxième édition avec réponse aux critiques, Paris 1984, s. 119.

Na tę niewielką objętościowo książkę składa się sześć rozdziałów (s. 9—96), aneks (s. 197—111), indeks cytatów NT (s. 113—115) oraz indeks autorów (s. 116—118). Tytuły kolejnych rozdziałów brzmią: Opracowanie hipotez, Wczesniejsze przekłady, Argument z semityzmów, Problem synoptyczny, Starożytne wskazówki, Współczesne opinie.

Książka zawiera streszczenie wyników wieloletnich badań Carmignaca nad oryginalnym językiem Ewangelii synoptycznych, a równocześnie stanowi zapowiedź obszerniejszego dzieła uzasadniającego przedstawioną w niej do dyskusji hipotezę o semickim pochodzeniu Ewangelii według św. Mateusza i św. Marka. Niestety Autor nie zdążył już opublikować zapowiadanego dzieła i przedstawić zgromadzonego materiału (zmarł 2 X 1986 r.). Ale mimo to warto zwrócić uwagę na jego hipotezę.

Prowadząc od 1954 r. systematyczne badania nad pismami z Qumran, Carmignac notował wyrażenia i słowa zbieżne z tekstami Nowego Testamentu. Mając do dyspozycji zebrany materiał porównawczy, przystąpił on do badań oryginalnego języka Ewangelii synoptycznych. W swych badaniach stwierdził, że język Ewangelii Mateusza i Marka można bez trudności przekładać na język hebrajski, podczas gdy istnieją poważne kłopoty z tłumaczeniem tekstów greckich na języki semickie. Z tego spostrzeżenia wysunął wniosek, że Ewangelia Marka i Mateusza stanowią przekład z języka semickiego na język grecki. To spostrzeżenie niesie ze sobą daleko idące konsekwencje. Pisanie bowiem Ewangelii w języku semickim mogło mieć miejsce przed 50 r., gdyż od połowy I w., gdy Ewangelię głoszono w świecie hellenistycznym, nie było potrzeby układania tekstów hebrajskich czy aramejskich.

Hipoteza Carmignaca domaga się weryfikacji hipotez dotyczących problemu synoptycznego, oceny gatunku literackiego Ewangelii oraz ustalenia w nowym świetle wartości historycznej Ewangelii. Chcąc rozwiązać problem synoptyczny należy najpierw badać zależność od siebie dokumentów semickich, przeróbkę tych dokumentów przez Łukasza oraz dalsze przeobrażenia w tradycji Janowej. Jeśli chodzi o gatunek literacki Ewangelii, ze względu na ich wczesną datę powstania, trzeba je traktować przede wszystkim jako świadectwo apostołskie. Pociąga to za sobą ocenę wartości historycznej Ewangelii synoptycznych.

Na uzasadnienie swej hipotezy Carmignac przytacza specyficzne semityzmy w Ewangelii Mateusza i Marka, powołuje się na wczesnochrześcijańską tradycję o hebrajskiej wersji Ewangelii św. Mateusza oraz wskazuje na zasadniczą zgodność w późniejszych przekładach Ewangelii Mateusza i Marka na język hebrajski. Ostatni punkt oraz wczesne datowanie Ewangelii Mateusza i Marka wywołały jednak ożywioną dyskusję wśród uczonych, a nawet ostrą polemikę ze strony P. Grelot (*Évangiles et tradition apostolique*, Paris 1984). W omawianym, drugim wydaniu książki o pochodzeniu Ewangelii synoptycznych, Carmignac umieszcza aneks zawierający 22 odpowiedzi na zarzuty Grelota.

Okazuje się, że hipoteza Carmignaca, mimo iż opiera się niewątpliwie na dość solidnej bazie naukowej, jest dyskusyjna. Warto jednak zwrócić

na nią pilniejszą uwagę, gdyż pobudza do refleksji, wymaga zweryfikowania dotychczasowych stanowisk uznanych za dogmat i na pewno przyczyni się do pogłębionych studiów nad genezą Ewangelii synoptycznych.

Warszawa

KS. STANISŁAW MĘDALA CM

K. JAROŚ, *Hundert Inschriften aus Kanaan und Israel für den Hebräischunterricht bearbeitet*, Fribourg (Schweiz) 1982 (Kath. Bibelwerk), ss. 120.

Praca Karola Jaroša obejmująca 100 inskrypcji jest wynikiem wykładów, jakie autor prowadził w Instytucie Orientalnym Uniwersytetu Wiedeńskiego w semestrze zimowym 1981/82 i letnim 1982. Omawiana praca została przyjęta przez Uniwersytet Katolicki we Fryburgu Szwajcarskim jako trzecia pozycja pomocy dydaktycznych do nauki języka hebrajskiego. We wspomnianej serii ukazały się dwie następujące prace:

Jean D. Barthelemy—Judith Tarragon, *Liste der schwachen hebräischen Verben*, 42s.

Christoph Uehlinger, *Hebräische Lieder*, 53s.

Cel dydaktyczny orientuje całą pracę Jaroša w kierunku łatwego przyswojenia sobie materiału przez prowadzącego zajęcia jak i przez studentów. W przedmowie autor wyjaśnia, że starohebrajska epigrafika jest częścią nauk biblijnych. We wprowadzeniu autor omawia materiał, na którym znajdują się inskrypcje, a mianowicie: kamień, glina, drewno, papirus, skóra, metal. Następnie przedstawia rozwój pisma alfabetycznego poczynając od 1500 roku przed Chr. stawiając na pierwszym miejscu inskrypcje protosynajskie. Autor wstęp kończy tabelą przedstawiającą w rozwoju historycznym inskrypcje od r. 1550 do I—II w. po Chr.

Autor każdą z stu inskrypcji opracował w następujący sposób: oryginalny kształt inskrypcji, tekst inskrypcji oddany tekstem hebrajskim kwadratowym, transliteracja, przekład wraz z bibliografią. Po przekładzie autora następuje wyjaśnianie trudniejszych wyrażeń hebrajskich, jeżeli zachodzi taka potrzeba.

Omawiana praca kończy się rejestrem i wykazem wykorzystanej literatury. Register obejmuje nazwy bóstw, nazwy własne, miejscowości oraz zawiera słotwórstwo hebrajskie w wyborze.

Książka Jaroša napisana dla celów dydaktycznych będzie stanowić cenną pomoc dla chcących poznać tę dyscyplinę wiedzy i może zachęcić biblistów do korzystania z wyników epigrafiki w pracy dydaktyczno-naukowej.

Kraków

KS. JERZY WOŹNIAK CM

A. FREY, *Petite grammaire syriaque* (Orbis Biblicus et Orientalis. Subsidia didactica 3), Fribourg—Göttingen 1984, 108s.

Praca Alberta Freya jest trzecim tomem pomocy dydaktycznych serii wydziału teologicznego katolickiego Uniwersytetu we Fryburgu Szwajcarskim redagowanych pod kierunkiem prof. Dirka Van Damme'a. Celem tej małej serii jest publikowanie pomocy gramatycznych z dziedziny filologii biblijnej i Wschodu chrześcijańskiego. Dotychczas ukazały się dwa tomy: